

БЛАГОДІЙНЕ ВИДАВНИЦТВО
УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКВА,
РЕДАКЦІЄЮ ПРОФ. І. ОГІЄНКА.

№ 22.

ПРОФ. І. ОГІЄНКО.

**ЯК ЦАРИЦЯ КАТЕРИНА
ОБМОСКОВЛЮВАЛА
ЦЕРКВУ УКРАЇНСЬКУ.**

1921.

БЛАГОДІЙНЕ ВИДАВНИЦТВО
„УКРАЇНЬСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКВА“
ПІД РЕДАКЦІЄЮ ПРОФ. І. ОГІЄНКА
ВИПУСКАЄ ТАКІ КНИЖКИ:

1. Прохання до Патріярха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву. 1921 р. 14 ст. Ціна 10 м. п.
2. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська мова як мова богослужбова.
3. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська вимова церковно-слов'янського богослужбового тексту. Правила і зразки вимови. 1921 р. 20 ст. Ціна 25 м. п.
4. Закони Української Народньої Республіки про Українську Автокефальну Церкву.
5. Проф. І. ОГІЄНКО. Український православний молитовник. 1921 р. 64 ст. 30 м. п.
6. Проф. І. ОГІЄНКО. Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську. 1921 р. 20 ст. Ціна 25 м.
7. Проф. І. ОГІЄНКО. Як Москва знищила волю друку Київно-Печерської Лаври. 1921 р. 16 ст. 25 м. п.
8. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська Автокефальна Церква, її завдання і організація.
9. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковне життя в Європі за останні роки.
10. Літургія св. Іоанна Золотоустого, переклав з грецької на українську мову Проф. І. ОГІЄНКО.
11. Проф. І. ОГІЄНКО. Світовий рух за утворення живої народньої національної церкви. 1921 р. 52 ст. 40 м. п.
12. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковні братства і їх історія.

ЯК ЦАРИЦЯ КАТЕРИНА ОБМОСКОВЛЮВАЛА ЦЕРКВУ УКРАЇНСЬКУ.

Цариця Катерина (1762—1796) повела рішучу русифікацію України і всіма силами пильнувала, щоби зруйнувати старожитні вольности українські, пильнувала, „чтобы вѣкъ и имя гетмановъ исчезло, не токмо бѣ persona какая была произведена въ оное достоинство“. Катерина домогалася зрівняти у всьому Україну зо всею Росією, провести нівеліровку по всім українським житті; вона пильнувала вирвати з українців „развратное мнѣніе, по коему поставляють себя народомъ отъ здѣшняго совсѣмъ отличнымъ“...

Цариця ненавиділа українців за їхню культуру, і вже р. 1764-го призначила в правителі України графа П. А. Румянцева і наказувала йому добре стежити за нашою Київською Духовною Академією: „Не безызвѣстно—писала вона,—что обучающіеся богословію и опредѣляющіе себя здѣсь къ чинамъ духовнымъ, заражаются многими ненасытнаго честолюбія началами“ ¹⁾...

¹⁾ Проф. С. Соловьевъ, Исторія Россіи, вид. „Общественная Польза“ кн. 6 т. 26 ст. 35—36.

І Катерина вм'іло та рішуче повела ворожу нам політику і за довге життя своє доценту зруйнувала Україну...

Року 1775 серпня 3 дня вона видала маніфеста про скасування Січі Запоріжської ¹⁾.

Останнього кошового Січі Запоріжської, старого Петра Кальнишевського, без жадної провини його,—бо він навіть стояв за Москву,—з наказу цариці схопили, закували в кайдани і одвезли на край світа—на Біле море, в Соловецький монастир, вкинули його в страшну тісну тюрму, замурували в льох, де старий й просидів одним-одинцем аж 25 років і в цій в'язниці й Богові душу оддав...

І тоді ж, зруйнувавши Січ Запоріжську, Катерина забрала багато старих козачих клейнодів, старі грамоти, знамена і т. і.; все це забрали до Петрограду і потім сховали в Ермітажі...

Того ж таки самого 1775 року 7 листопаду видано нового маніфеста про „Учреждения для управления губерній Всероссийской Имперіи“ ²⁾; ці „Учреждения“ заведено було й по Україні і вони скасували стару нашу міську автономію по Маг-

¹⁾ „Полное собрание Законовъ Россійской Имперіи“ т. XX, № 13354 ст. 190—193.

²⁾ Там же, № 14392 ст. 229—304.

дебургському праву та Литовському Статуту. Всім міським вольностям Українським настав тоді край...

Не спинилася цариця Катерина і перед страшною карою всьому нашому простому народові,— вона забила його в кайдани кріпацтва. Ще 10 грудня 1763 р. цариця заборонила селянам право вільного переходу од пана до пана ¹⁾,—і це вже був початок кріпацтва... А 21 квітня 1785 року вона видала жаловану грамоту про дворянські вольности, і тоді козацьку старшину нашу залічено було до дворянства, вона перелицювалася в „благородное сословіє російскаго дворянства“, а сотні тисяч вільних селян та козаків подаровано було царським фаворитам та цьому новому дворянству ²⁾...

І тихий край наш з того часу занімів в кайданах кріпацтва...

* * *

Народ Український завше був вільним, завше поривався до науки,—і на дорозі йому тут ніхто ніколи не ставав. В XVII та XVIII віці шкіл на Вкраїні було дуже багато. Всім відомо, що свід-

¹⁾ Полное Собрание Законовъ Россійской Имперіи, 1830 року, т. XVI, № 11987 ст. 454—457.

²⁾ *Ibid.*, т. XXI № 15228, т. XXII № 16187 ст. 344—358.

чить про нас Павло Алепський, що переїздив Україну р. 1653-го; він писав про українців, що „всі вони, за невеликим винятком, грамотні, навіть більшість їхніх женок та дочок уміють читати... А дітей у їх більше ніж трави,—пише він, і додає: і всі діти вміють читати, навіть сироти“¹⁾...

Духовенство наше вже в XVI віці одзначалося своєю освітою, а в XVII віці освіта ця значно поширшала, і з духовного стану вийшла довга низка і славних письменників, і славних наукових дослідників. А в XVIII віці, р. 1784-го митрополіт Миславський видав наказа, щоби навіть і не просили його про висвячення во священника чи діякона тих, хто не побував в вищих клясах Академії²⁾.

Кожне село українське мало тоді свою школу. Як показує перепис 1740—1748 р.р., в семи полках Гетьманщини було 866 шкіл на 1094 оселі; як показує опис Румянцева, в Чернігівському полку було 143 школі на 142 селі. На просторі теперешніх Чернігівського, Городенського та Сосницького повітів р. 1768 було 134 школі і одна

¹⁾ Путешествіе Антиохійскаго Патріарха Макарія въ половинѣ XVII-го вѣка. М. 1897 р., вип. 2 ст. 15.

²⁾ Архив Київської Духовної Консистоїї за 1784 р. № 2 і 95. Див. Н. Петровъ, Кіевская Академія въ царствованіе Екатерины II, ст. 73.

школа припадала на 746 душ населення; через 100 років, р. 1875 на цій самій землі шкіл вже тільки 52, і одна школа припадає на 6730 душ, цеб-то за сто років шкіл стало втрое менше, тоді як людиність зроста вдесятеро...

Теж стало і на лівобічній Україні; коли там р. 1740 було 866 шкіл, то через 60 років, на початку XIX віку шкіл цих не стало, і чернігівський архієрей писав генерал-губернаторові кн. Курякину, що „не находилъ при проѣздѣ моемъ нынѣ по губерніи заведенныхъ училищъ“ ¹⁾...

Так впливала Москва на вкраїнську культуру...

Пробувала Москва звести навіть саму Київську Академію, пробувала це дуже рано,—ще р. 1666-го, і не зробила цього тільки тому, що побоялася народа ²⁾).

На Москві шкіл в XVII віці було дуже мало і українське духовенство боялось, щоб не стало того ж і на Україні, коли тільки вона пристане до Москви. Дослідник цього питання каже, що „подчиненіє кievской митрополіи московскому па-

¹⁾ С. Ефремов, Історія українського письменства, ст. 130, вид. 2-е.

²⁾ Проф. М. С. Грушевскій, Очеркъ історіи українскаго народа, изд. 2-е, 1906 р., ст. 388.

тріарху могло имѣть гибельныя послѣдствія для процвѣтанія малорусскихъ школь“¹⁾...

І так воно й сталося...

Коли Брюховецький в імени духовенства просив дозволу завести школу, то з Москви йому одповіли, що краще б цих шкіл зовсім не заводити²⁾...

А за цариці Катерини старшина українська дуже домогалася, щоби Київську Академію переробити на університета. Так, р. 1763-го тодішній гетьман український Кирило Розумовський подав Катерині свого проєкта про одрождення старожитніх прав України, і в цім проєкті він домогався, аби з Київської Духовної Академії було зроблено університета з 4 факультетами, з факультетом богословським; другий університет мав бути в Батурині і складатися з 3 факультетів³⁾.

В відомій „Комисси о сочиненіи новаго Уложенія“ представники українські настирливо домогалися, щоби на Вкраїні було засновано університета. Так, стародубська громада в наказі своєму депутатові в „Комиссію“ писала, що ті школи

¹⁾ Проф. С. Терновскій, Архивъ Ю.-З. Р. Ч. I т. У ст. II2.

²⁾ Там же ст. 111.

³⁾ „Кіевская Старина“ 1883 р. кн. 6 ст. 319 і далі; р. 1897 кн. I ст. 6—7.

українські, які єсть в Київі, Чернігові та Переяславі, „къ большему просвѣщенію разума челоуѣческаго и къ полученію другихъ нужныхъ для службы государственной и къ пользѣ всеобщей наукъ суть недостаточны“... Про заснування університета в Переяславі просили тоді громади Глухівська та Переяславська, а Київська громада просила про університет в Київі ¹⁾).

Звичайно, цариця Катерина, маючи на оці саму тільки русифікацію, не дозволила цих університетів. І українська молодь за вищою освітою мусіла їздити або за кордон, або потім до Москви...

* * *

А далі Катерина одверто повела русифікацію вже в широкому розмірі. Височайшим наказом 7 вересня 1782 року було оповіщено про організування „Комиссії для заведенія въ Россіи народныхъ училищъ“ ²⁾). І от програм, вироблений для шкіл Росії, хутко було заведено і до шкіл на Вкраїні. І з того часу русифікація в наш край попливла широкою річкою...

¹⁾ „Полное Собрание Законовъ Россійской Имперіи“ т. XVII № 12430 ст. 187.

²⁾ „Полное Собр. Зак. Росс. Имп.“ т. XXI, № 15507 ст. 663—66.

Катерина найшла собі добрих помічників на Україні, що жваво проводили до життя всі її пляни про знищення наших прав старожитніх та про широку русифікацію,—це були відомі київські митрополіти Гавріїл Кремінецький (1770—1783) і особливо Самуїл Миславський (1783—1796).

Гавріїл Кремінецький, хоч і вкраїнець з походження, майже все життя своє пробув в Росії і одбився од своєї батьківщини. Плян його роботи на Україні ясно видно з теї розмови, що він вів її по дорозі до Київа; новий митрополіт казав, що він, „живши долгое время въ Петербургѣ, привыкъ къ тамошнимъ обрядамъ и обыкновениямъ; а теперь, когда пріѣдетъ въ Кіевъ, не знаетъ, что начать: слѣдовать ли малороссійскимъ обыкновениямъ, или малороссіяне должны приносивляться къ его петербургскимъ ухваткамъ“... Гости одповіли митрополітові, що весь Київ повинен взяти собі його, митрополіта, за зразка ¹⁾...

І от ці „петербургскія ухватки“ митрополіт й проводив до Української Церкви увесь час, коли був на київській митрополії...

А митрополіт Самуїл Миславський пішов вже значно далі.

За молодих літ Миславський був гарячим

¹⁾ „Русская Старина“ з 1871 р. т. III ст. 402.

оборонцем старожитніх прав української церкви і Київської Академії і навіть брав участь в протестах проти Катерининої політики ¹⁾). Але вперта вдача Катеринина зломилла його і він побачив, що даремно буде „прати противу рожна“. І ставши Миславський митрополітом, рішуче повів політику Катеринину.

Це цей Миславський перевернув українську Київську Академію на московську; це він пильнував, щоби завести в Академії та й по церквах всеї України чисту московську вимову.

Ставши за митрополіта, Миславський одразу з р. 1784 заводить нові дисципліни в Академії, що їх доти не було,—це новий кляс географії та історії, і наказує, що науки ці повинно вести „на чистомъ російскомъ языкѣ“. Завів митрополіт ще й кляс російської поезії та ельоквенції,—і на цю науку виписав москаля—Дмитра Сигиревича, родом з Вороніжщини і наказав йому „производить оное ученіе по правиламъ поэзіи, напечатаннымъ въ Москвѣ, ораторію же по правиламъ господина Ломоносова“ ²⁾...

Миславський став пильно стежити, щоби за-

¹⁾ Проф. Н. И. Петровъ, Киевская Академія въ царствованіе Имп. Екатерины II, К. 1906 р. ст. 70.

²⁾ Аскочелскій, Акты, т. III № 57 л. 404,

вести в Академіи чисту московську вимову, особливо слов'янського богослужбового тексту. Ось цікавий наказ його про правопис та про вимову; подаю наказ цей цілий:

„1784 г. октября 26 дня Святѣйшаго Правительствующаго Синода членъ, Преосвященный Самуиль, Митрополитъ Кіевскій и Галицкій, усмотря 1-е, что въ Академіи Кіевской не только студенты и ученики не наблюдаютъ правилъ правописанія, російскому языку свойственнаго, но и самыя учителя исполненію сей должности, которая во всѣхъ языкахъ и наукахъ, во всемъ ученомъ свѣтѣ поставляется первымъ основаніемъ, служащимъ къ познанію оныхъ, несоотвѣтствуютъ; 2-е—что многіе студенты, учившіеся богословіи и философіи, во время производства ихъ во священныя чины являются вовсе неисправны въ чтеніи по церковнымъ книгамъ, чрезъ что подвергаютъ себя стыду, а на Академію и учителей навлекаютъ предосужденіе,—п р и к а з а л ь духовной Кіевской Консисторіи предписать указомъ архимандриту Кіево-Братскаго монастыря и ректору Академіи съ префектомъ, дабы они неусыпное возымѣли попеченіе о непремѣнномъ и неупустительномъ наблюденіи какъ учителями, такъ и учащимися правилъ російскаго правописанія, равномѣрно и къ дру-

гимъ языкамъ, въ Академіи преподаваемымъ, относящагося, съ тѣмъ, чтобы они, если кто изъ учителей въ упущеніи сей должности ими примѣченъ будетъ, объ отрѣшеніи таковаго отъ учительской должности немедленно доносили Его Преосвященству, но учителей иностранцовъ отъ сего взысканія уволить. А дабы всѣ студенты и ученики, особливо желающіе достигнуть священныхъ чиновъ, въ свободное отъ ученія время, упражнялись найприлѣжнѣйшимъ образомъ въ чтеніи церковныхъ всякаго рода книгъ, а паче Библии, съ приобрѣтеніемъ хорошаго и чистаго произношенія, особливо съ наблюденіемъ ударенія и силы въ книгахъ напечатанныхъ, то есть оксіи, что всего нужнѣе,—къ тому ректоръ съ префектомъ имѣютъ употребить такія мѣры, которыя бы исполненію сего предписанія дѣйствительно соотвѣтствовать могли. Вслѣдствіе сего отнынѣ впредь навсегда въ отвѣтахъ на вопросы или справки изъ Консисторіи, въ Академію посылаемая, показывать безъ всякаго упущенія, кто чему обучается, съ какимъ успѣхомъ и поведеніемъ, koliko лѣтъ въ ученіи проводилъ, исправно ль читаетъ по церковнымъ и гражданскимъ книгамъ, наблюдаетъ ли правила правописанія російскаго въ письмѣ, учится ли греческому языку и другимъ

и какимъ имянно, такожъ арифметикъ, исторіи и географіи. Наконецъ внушить всѣмъ учащимся, что если они и за симъ подтвержденіемъ не будутъ наблюдать всего того, что выше предписано, то имѣють быть исключены изъ духовнаго вѣдомства и отошлются въ свѣтскую команду, дабы бесплодно и времени имъ даннаго на приобрѣтеніе просвѣщенія не теряли“ ¹⁾. .

Пізніше, 8 червня 1787 р. цей же Самуїл Миславський наказав Київський Духовній Дикастерії (тепер консисторії): дітей духовенства „малолѣтнихъ, оставшихся въ домахъ, въ удобное время благочиннымъ свидѣтельствовать, чему они обучаются и съ какимъ успѣхомъ... и подтверждать родителямъ ихъ, чтобъ они учились дома и въ церквахъ читать по удареніямъ въ книгахъ напечатанымъ, то есть по оксіямъ неотмѣнно“ ²⁾...

А 13 лютого 1786 р. митрополіт С. Миславський вже одкрито й чистосердечно приказав: „Въ исполненіе Ея Императорскаго Величества указа... ректору и префекту присвоить немедленно Академіи Кіевской образъ ученія, для всѣхъ

¹⁾ Рукопис Церковно-Археологічного Музею при Київській Духовній Академії, Муз. 725 № 35 л. 131. Див. Н. Петровъ, Акты, т. V ст. 81—82.

²⁾ Н. Петровъ, Акты, т. 5 ст. 211.

училищъ въ Имперіи узаконеный, соображаясь таблицамъ и книгамъ, для руководства учителямъ и въ пользу обучающемуся юношеству присланнымъ“ 1)...

І в Київську Академію ввели московську мову і почали пильно доглядати, щоби в студентів була чиста велико-російська вимова як в звичайному житті, так і в церкві. Почали виписувати з Москви друкованих московською мовою підручників; посилали студентів в московський університет, щоби вони навчалися там чистої московської мови...

По всіх церквах було наказано, щоби дяки та священники молитви читали та правили службу Божу „голосомъ (вимовою), свойственнымъ російському нарѣчію“ 2).

Те ж саме було заведено й по всіх школах на Україні; духовним школам Катерина давала матеріальну допомогу, але вимагала, щоби в таких школах „для преподаванія ученій присвоены были образъ, для всѣхъ училищъ въ Имперіи нашей узаконенный“ 3).

1) Н. Петровъ, Акты, т. V ст. 123.

2) Проф. М. Грушевскій, Очерки, изд. 2-е, ст. 393—394.

3) Н. Петровъ, Акты, т. V ст. 114; наказ 1785 р.

Так цариця Катерина нищила наші школи, руйнувала старожитні права українські.

* * *

Але добралася Катерина ще й ближче до нашої церкви, добралася й до ченців і до наших монастирів.

Українські монастирі були тоді дуже багаті землею, мали великі достатки, бо їх ніколи не забували наші гетьмани, не забувала й козака старшина. На монастирських землях по Україні було тоді 14111 дворів. На достатки ці монастирі наші провадили велику культурно-освітню роботу, держали школи, шпиталі, друкарні.

Монастирські землі наші і всі їхні достатки завжди муляли очі Катеринини, бо її несчисленим коханцям все землі не хватало. І Катерина простягла свою руку на цю землю.

Українці не дивилися мовчки на руйнування стародавніх їхніх прав. Поскільки було можливим, вони голосно протестували і не ховали свого незадоволення. Забравши монастирські землі в Росії, Катерина зараз же р. 1763 хотіла добратися й до України, але Київська Духовна Консисторія 6 жовтня 1763 р. так одсікла Катерині, що вона мусіла на де-який час спинити свої побажання і

тільки наказала митрополітові провчити добре протестантів, „дабы они впредь того чинити не отважились“ ¹⁾...

В тім же році голосно протестував проти грабіжу церковних земель і повсякчасний оборонець прав духовенства—наш українець Арсеній Мацієвич, тоді митрополіт Ростовський та Ярославській.

Мацієвич—дуже цікава людина. Народився він р. 1697 на Волині, вчився в Київській Академії. В р. 1741 його висвятили на митрополіта Ростовського, ще й до того зробили членом найсв. Синоду; на митрополічій посаді Мацієвич пробув 20 років.

Це була людина нервова та палка, і він ніколи не забував старожитніх прав українського духовенства, зза чого йому часто доводилося воювати з вищим урядом і з самим Синодом.

Ще р. 1762 пішли чутки, що цариця надумала одняти церковне майно; ці чутки з часом ставали все більшими та певнішими і дратували смілого митрополіта. І він одважився голосно повстати проти царициного насильства. У лютім 1763 р. митрополіт правив в Ростові „чинь отлу-

¹⁾ Н. И. Петровъ, Киевская Академія въ царствованіе Екатерины II, ст. 10 та 70.

чення отъ церкви“ ворогів і сміло оголосив анафему проти всіх „насильствующихъ и обидящихъ святыхъ Божіи церкви и монастыри“, цеб-то на саму царицю та на Синод...

А хутко по тому, в березні місяці, він послав до Синоду два різких, гарячих протести, де по-козацькому одчитав і найсв. Синод і саму Катерину за всі їхні заміри ¹⁾...

Синод злякався і переказав цариці все про цього „оскорбителя ея величества“. І митрополіта зараз же схопили і під конвоем одпровадили до Москви. На допиті була сама цариця і митрополіт сміло й різко знову одчитав Катерину за всі її вчинки; за це йому „закляпили рота“ ²⁾ і в такому стані держали до суда...

Суд почався 1 квітня 1763 р.; сімь день судили митрополіта „за превратныя и возмутительныя толкованія св. Писанія и за посягательство на спокойствіе подданныхъ“. І в кінці, 12 квітня засудили митрополіта—позбавили сану і простим ченцем заслали в Архангельський Корельський монастир...

Але смілий митрополіт не скорився, і тут го-

¹⁾ Ці протести видрукувано в „Чтеніяхъ Моск. Общ. исторіи“ р. 1862 т. II—III,

²⁾ З а к л я п и т и—всадити кія в рїт, щоб мовчав.

лосно казав, що цариця непоправді одняла церковні землі і що вона неправдою й на престол сіла...

Манах та солдат донесли про це на Мацієвича, і його знову потягли на допити, і під караулом погнали до Москви. І р. 1767 вдруге оддали його під суд, вже як політичного злочинця. І в цьому суді бувшого митрополіта признали „достойнымъ истязанія и лишенія жизни“...

Катерина змилостивилась над митрополітом,— „по милосердію імператрицы“ Мацієвича тільки розстригли з ченців, дали йому нову образливу назву— Андрій Брехун, і 70 літнього діда 8 січня 1768 р. навіки вкинули в Ревельській каземат...

Каземат в Ревелі вибрали як найтісніший: 10 футів вдовж і 7 ф. впоперек. Як розказують сучасники, Арсеній в тюрмі своїй „заложенъ былъ кирпичами, только оставалось окошечко, въ которое ему подавалась пища“... Навіть митрополіт Київський Євгеній Болховитинов свідчить, що як вкинули в каземат Арсенія, то „темница до самой его смерти уже не отворялась; было пресѣчено всякое сообщеніе съ посторонними, а наконецъ отказывали ему не только въ одеждѣ, но даже и въ пищѣ“...

І нещасний мученик, якого народ вважав за

святого, „сквозь разбитыя стекла своего окна и сквозь желѣзныя рѣшетки съ крикомъ умолялъ не допустить его умереть отъ холода и голода“¹⁾...

І чотири роки мучився тут в тісному казематі українець митрополіт. Держали його в тюрмі у великій тайні, з чого повстала про Мацієвича сила всяких легенд. Але хутко й кінець прийшов: 28 лютого 1772 р. гіркий мученик Богові душу оддав...

На кінці життя свого втихомирився смілий митрополіт, і на лутці вікна тісної в'язниці своєї вирізав цвяшком вірша з Псавтиря: „Благо мнѣ, яко смирилъ мя еси“²⁾...

Такъ цариця Катерина воювала з тими, хто ставав їй на дорозі. І вся ця подія з „непокірним“ митрополітом дуже обурила царицю проти українців, і помстою до них вона дихала все своє довге життя.

Але опікшись на Мацієвичі, Катерина не взялася вже так рішучо за Україну, і почала здалека підходити до манастирських українських земель,

1) М. С. Поповъ, Арсеній Мацѣвичъ, ст. 253.

2) Про А. Мацієвича див. Свящ. М. С. Поповъ, Арсеній Мацѣвичъ, митрополитъ Ростовській и Ярославській, Спб., 1905,—Покажчик попередньої літератури про Мацієвича див. „Бібліографъ“ 1886 р. № 2—4.

почала підходити не простою стежкою, а підкупом вищого духовенства...

Цариця хотіла, щоб сама козацька старшина та вище київське духовенство вірнопопданно просили її забрати всі їхні землі.

Так, ще року 1765-го вона писала правителеві України, гр. П. Румянцеву: „Желаю, чтобъ вы тамошнихъ нѣскольکو называемыхъ паповъ склонили къ подачѣ челобитной, въ которой бы они просили, если можно, о положеніи духовенства въ штатное состояніе; отъ духовныхъ или свѣтскихъ такую же челобитную имѣть: то бѣ мы уже знали, какъ починать. Мнѣ Николай Чичеринъ сказалъ, что митрополитъ Кіевскій самъ не прочь отъ сего учрежденія будетъ, понеже онъ мало дохода имѣеть, а мы бѣ ему, преосвященному, если бѣ склонился о штатномъ положеніи просить, сдѣлали бѣ весьма выгодныя для него кондиціи“¹⁾.

А через рік, р. 1766 цариця про те ж саме підходила і до найсв. Синоду. Обер - прокурор Мелисино прислав такого наказа Синодові: „Ея императорское величество избавить соизволила духовный чинъ отъ суеты мірской и отъ того за-

¹⁾ Лист Катерини от 9 липня 1765 р. в Моск. Архив; Мин. Ин. Дѣл. Див. С. М. Соловьевъ, Исторія Россіи, Спб. вид. „Общественная Польза“, кн. 6 т. 26 ст. 122.

зрѣнія, въ которомъ онъ долголѣтно находився, оброщаясь въ мірскихъ попеченіяхъ. Св. Синодъ опытомъ уже самимъ удостовѣрился о блаженствѣ своемъ подъ державою Православной своей монархини, и не соизволить ли за долгъ званія своего принять и просить ея императорское величество, дабы она ту же матернюю свою щедроту изліяла и на духовный, въ Малороссіи живущій, чинъ¹⁾...

* * *

Але всі ці підступи Катеринини були марними, бо українське духовенство кріпко стояло на своїому і міцно боронило старожитні права свої.

Цариця почала душити українське духовенство, почала одбирати по троху старі вольности його, аби тільки примусити його оддати свої землі.

Українські манахи тоді керували більшістю московських монастирів. Роздратована упертістю українців, що міцно стояли за свою землю, цариця 17 лютого 1765 р. наказала: „изъ малороссійскихъ епархій изъ монашествующихъ въ Великороссію безъ указа св. Синода и безъ крайней надобно-

¹⁾ Государственный Архивъ. Див. С. Соловьевъ, там же ст. 301.

ти отнюдь никого не выпускать и въ великоросійскія епархіи не принимать“ 1)...

Тільки з помсти на українців видала цариця цього наказу; наказ цей,—каже дослідник, проф. Н. Петров— „явно отмінялъ прежнюю монополію воспитанниковъ Кіевской Академіи на занятіе ієрархическихъ и даже учительскихъ мѣстъ въ Великоросіи“ 2).

Правда, наказ цей в життя проведений не був.

А до нас на Україні цариця почала сама призначати настоятелів в монастирі,—і все людей, що добре слухали її, призначала або москалів, або таких українців, що довго служили на Москві і що їм було зовсім байдуже до національних інтересів України 3)... Це все були люде, що могли готувити ґрунт, аби одібрати наші землі.

Глухі протести проти цього ламання старого виборного звичаю серед українського духовенства були увесь XVIII вік. Так, р. 1743 манахи Київо-Межигорського монастиря подали скаргу до найсв. Сино-

1) „Полное Собрание Законовъ Росс. Имперіи“, т. XVII, № 12332 ст. 49.

2) Проф. Н. И. Петровъ, Кіевская Академія въ царствованіе Имп. Екатерины II, К. 1906 р., ст. 12. Див. ще Акты, т. I ч. I с. 109.

3) Проф. Н. И. Петровъ, Акты, т. III ст. VIII.

ду; вони скаржились, що їм тепер призначають ігуменів, тоді як раніше у них було не так: „когда умретъ игумень или архимандритъ—писали ма-нахи,—то змежду братіи того жъ монастыря обе-ретъ братія къ такому начальству згодного мужа, и поставляется игуменомъ, а не изъ иного мо-настыря, которій чинъ былъ издревле... А нынѣ заслужонные присылаются архимандритами; но оные архимандрити, которій приѣдетъ въ нашъ убогій монастырь, то по своей похоти поступаетъ, какъ хочетъ, и чина церковнаго и нашего уставу монастырскаго не смотритъ, и соборной братіи никогда въ совѣтъ не призываетъ, но самъ собою всякое дѣло затѣваетъ и дѣлаетъ по прихотяхъ своихъ“¹⁾.

Довго ждала Катерина, поки вірноподданно попросять її з Київа забрати монастирські землі, але це їй нарешті обридло, бо земля прибічникам її була дуже потрібна,—і 10 квітня 1786 р. вона силою одняла всі монастирські землі на Україні²⁾... Замість всеї цієї „суєты мірскої“ заведений був милостивий штат...

Так цариця Катерина „матернюю свою ще-

1) Н. И. Петровъ, Акты, т. I ч. I с. 109.

2) Височайшого наказа про це див. „Полное собраніе За-коновъ Росс. Имперіи“ т. XXII № 16375 ст. 575 sq.

дроту изліяла на духовный, въ Малороссіи живу- щій, чинъ“...

Про цю материну ласку так писав славный єпископ Іриней Фальковський, тоді ще учитель Академії: „ми были подобны онымъ сынамъ Израилевымъ, кои воспѣвали: на рѣкахъ Вавилонскихъ, тамо сѣдохомъ и плакахомъ“¹⁾...

* * *

І жила тоді Україна задушена та приголом- шена, жила, тихо зітхаючи про недавню волю свою...

Так, 16 червня 1763 р. білгородський єпи- скоп Іосаф Миткевич писав в листі до друга сво- го: „Бѣда да горе! Всы теперъ Малороссіяне вез- дѣ въ крайнемъ презрѣніи. Самые честные люди остаются съ наших, а въ Тферъ и въ Влади- меръ промованы (=післані на вищу посаду), ко- торіи еще и недавно монахами съ русскихъ“... І обережний владика добавляє про цих руських: „однакъ добріе люде, и достойные“... Але щоб було ще обережніше, владика щиро просить то- вариша: „Сіе по прочетѣ прошу сжечь... А я, раз- суждая теперъ пребѣдное отечества состояніе, плачу и воздыхаю. Господи помилуй“²⁾...

1) Г. О. Булашевъ, Преосвященный Ириней Фальков- ский, епископъ Чигиринский, К. 1883 р. ст. 118.

2) Н. Петровъ, Акты, т. III ст. 44.

Скаржитесь на сумний стан на Україні й автор „Історіи Руссовъ“: „Прежде были мы то, что теперь московцы: правительство, первенство и самое названіе Руси отъ насъ къ нимъ перешли. Но мы теперь у нихъ, какъ притча во языцѣхъ“¹⁾...

Тоді, певно, й пісня наша склалася:

„Славне було Запорожжа всіма сторонами,
А теперя нельзя прожити за москалями²⁾...”

В живій церкві живая душа
Нехай Господа хвалить живого
Живим словом своїм повсякчасно,
Нині й завжди, й на вічний віки!

Святе Письмо благословляє мову живу для церковного вжитку. Дивись про це: Послання перше до Коринфян ;XII, 10, 28; XIII 1; XIV, 2, 5, 7 і далі; взагалі гл. XII, XIII і XIV. Діяння X, 6, 46; XIX, 6. Об'явлення Іоана V, 9; VII, 9; X, 11, XIV, 6. Єванг. Марка XVI, 7.

¹⁾ Історія Руссовъ или Малої Россіи, Москва, 1846 р. ст. 204.

²⁾ Малорусскія и Червонорусскія народныя думы и пѣсни, Спб. 1836 р. ст. 66.

13. Проф. І. ОГІЄНКО. Українські церковні братства, їх організація і завдання.
14. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковний рух на Україні.
15. Проф. В. БІДНОВ. Церковна справа на Україні. 1921 р. 48 ст. 40 м. п.
16. Прив.-доц. І. ПЕЛЕНСЬКИЙ. Український церковний стиль.
17. Проф. І. ОГІЄНКО. Сербська церква і її змагання до одновлення (тимчасово див. № 11 ст. 7—18).
18. Проф. І. ОГІЄНКО. Нова чесько-словацька церква і її наука (тимчасово див. № 11 ст. 22—41).
19. Текст поминання влади Української Народньої Республіки. 1921 р. 4 ст. Ціна 5 м. п.
20. Проф. І. ОГІЄНКО. Українські шкільні молитви. 1921 р. 4 ст. Ціна 5 марок.
21. В. ГИНЕНКО-САВІЙСЬКИЙ. Сучасне правне становище Української церкви.
22. Проф. І. ОГІЄНКО. Як цариця Катерина обмосковлювала Церкву Українську, 1921 р. 24 ст. 30 м. п.
23. Проф. І. ОГІЄНКО. Давні переклади Письма святого на українську мову.
25. Проф. І. ОГІЄНКО. Як на Москві перехрещували українців.
26. Проф. І. ОГІЄНКО. Як на Москві налили церковні українські книжки.
27. Зразки українського церковного діловодства.
28. Проф. І. ОГІЄНКО. Братське послання церковним діячам Чехії і Сербії про Українську Автокефальну Церкву.
29. Грамоти Царгородського Вселенського Патріярха до Українського Народу.
30. Проф. В. БІДНОВ. Коротка історія Української церкви.
31. Молитва за Отчизну про перемогу над ворогом, що запосів Рідну Землю. 1921 р. Ціна 5 марок. Видання 2-е.

32. Церковні часи, з грецької на українську мову переклав Проф. І. ОГІЄНКО.

33. Церковні співи на св. Літургії, на українську мову переклав Проф. І. ОГІЄНКО.

34. Ранішня і всеношна служба, з грецької на українську мову переклав проф. І. ОГІЄНКО.

35. Чин вечірні, повечір'я і північної служби; з грецької на українську мову переклав проф. І. ОГІЄНКО.

36. Меморандум Чехословацької Церкви до Сербського Архієрейського Собору, з чеського переклав Проф. І. ОГІЄНКО.

37. Прив.-доц. о. П. ТАБИНСЬКИЙ. Автокефалія української церкви.

38. Прив.-доц. о. П. ТАБИНСЬКИЙ. Українська мова в службі Божій і в Богословії.

39. Синодик славних лицарів, що в боротьбі за волю України життя своє поклали на вітвар отчизни. 1921 р. 4 ст., 5 м. п.

40. Статут Чехословацької Церкви. З чеської мови переклав Проф. І. ОГІЄНКО. 1921 р. 8 ст. 15 м. п.

41. Проф. І. ОГІЄНКО. Як треба вимовляти букву Ї в церковно-слов'янських текстах. Історія букви Ї. 1921 р. 16 ст. 25 м. п.

42. Проф. І. ОГІЄНКО. Головні правила українського правопису. 1921 р. 16 ст. 25 м. п.

Праця в благодійнім видавництві „Українська Автокефальна Церква“ безілатна. Всі кошти від продажу книжок цілком поступають на збільшення фонду Видавництва.

Адреса для замовлень книжок: Tarnów, hotel „Bristol“ № 6, проф. І. Огієнко.

ЦІНА 30 МАРОК.